

תכונת הצדקות וכוח התיקון שבה

”נח איש צדיק תמים”

בתחילת הפרשה מספרת לנו התורה ש”נח איש צדיק תמים היה בְּדֹרֵתוֹ”. יש קשר מהותי בין המדרגות ‘צדיק’ ו’תמים’, לבין היכולת להיכנס לתיבה. מי זכאי וראוי להיכנס לתיבה? מי הוא זה ואיזה הוא שממנו אפשר לתקן את העולם? מי שהוא ‘צדיק תמים’.

”צדיק כְּתָמֵר יִפְרָח, כְּאֶרֶז בְּלִבְנוֹן יִשְׁגָּח. שְׁתוּלִים בְּבֵית ה' בְּחִצְרוֹת אֵל-לִהְיוּ יִפְרִיחוּ (תהלים צב יג)... 'שתולים בבית ה' זה נח ששתלו הקב"ה בתיבה, 'בחצרות אֵל-להיו יִפְרִיחוּ' - ויולד נח שלשה בנים. 'עוד, 'נובון בְּשִׁיבָה' - זה נח, 'דְּשָׁנִים וְרַעֲנָנִים יִהְיוּ' - ויולד נח שלשה בנים” (ילקוט שמעוני תהלים - פרק צב - רמז תתמה).

הצדיק הוא זה שיכול לקחת את התורה ולהפוך אותו לתיקון. יש מדרגות רבות בקדושה. מביאים בשם תיקוני זוהר, שיש עשר ‘דמויות’: חסידים, צדיקים, אנשי מעשה, מלכים, נביאים וכו’. צדיק זה משהו מיוחד. לא כל אחד הוא צדיק. יש אדם שהוא תלמיד חכם, יש אדם שהוא ירא שמים, יש אדם שהוא אוהב ה', חסיד, וכדומה. ‘הצדיק’ הוא זה שיכול להתמודד עם התורה ולתקנו. מהו צדיק? מהי התכונה של הצדקות בעבודת ה'?

”וצדיק חונן ונותן”

כידוע, עניין הצדיק הוא ההשפעה, “וצדיק חונן ונותן” (תהלים לו כא). כך מצינו במי שהוא ‘צדיקו של עולם’, יוסף הצדיק, שכל עניינו היה ההשפעה - “ויִוֹסֵף הוּא הַשְּׁלִיט עַל הָאָרֶץ הוּא הַמְּשִׁבִּיר לְכָל עַם הָאָרֶץ” (בראשית מב ו). זוהי מידת היסוד, “וצדיק יסוד עולם”. בנוסף לאפיון זה של הצדיק, מובא במדרש שצדיק הוא מי שמתגבר על יצרו, ובזוהר כתוב ש”מאן צדיק - מאן דנטיר ברית”.

נתמקד בעניין ‘ההשפעה’. בהשפעה נכונה שהיא ההשפעה של הצדיק, יש שתי נקודות יסודיות. קודם כל ‘מה’ משפיעים - יש השפעה טובה ויש השפעה שאינה טובה. לא כל דבר שמשפיעים הוא טוב. לדוגמא, מצינו שמידת החסד, שהיא שפע בלי גבול, לפעמים נופלת למקומות מקולקלים. “וְחֶסֶד לְאֲמִים חֲטָאת” (משלי יד לד), “וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אֲחֵתוֹ... חֶסֶד הוּא” (ויקרא כ יז). וכל זה מפני שחסד כאן וויסות נכון של כוחות ההשפעה. מידת היסוד, היא ‘הצינור’ המשפיע את שפע החסד בצורה נכונה.

הנקודה השניה והמרכזית של ההשפעה הנכונה היא הקשר העמוק והמדויק עם המושפעים. כדי להשפיע צריך להכיר היטב את המושפע. בלי היכרות עמוקה איתו אי אפשר להשפיע. פעמים רבות, גם אם השפע הוא טוב, הוא איננו מתאים למקבל, ואז הוא הופך לנוק. 'פגם הברית', הוא פגם בהתקשרות, ובמובן הרחב של המילה, הוא השפעה שאיננה במקום, שיש בה שתי בחינות - א. השפעה במקום לא נכון ולא ראוי, כמו ללמד תורה לגוי. ב. המקום אמנם ראוי, אך השפע אינו תואם עבורו. כמו ללמד לאדם ראוי תורה שאינה מתאימה עבורו. בזהר הקדוש מדמים את השפעת רזי התורה לאדם שאיננו ראוי לפגם הברית, שהוא למעשה השפעת אור למקום שאיננו ראוי.

כך היא המידה, כל אור צריך להתלבש בכלים הראויים לו. אורות בלא כלים זהו התוהו. השפעת שפע למקבל לא ראוי, זהו אור שאיננו נכנס בכלי, והדבר מזיק ואינו מועיל. על דור המבול, דור התוהו, נאמר "כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ". שהיו פגומים במידה זו, מידת ההשפעה, והיו נזקקים מין לשאינו מינו, וכן היו משחיתים זרעם לבטלה, כדברי הגמרא (סנהדרין קח א).

במאמר מוסגר נציין, שבמצב בו המקבל ראוי אך שפע אינו מתאים לו, נוצר פגם ב'בכלי', במקבל. ואילו השפעת שפע ראוי למקבל שאינו ראוי, פוגמת בכיכול ב'אור', (וזה בחינת 'מסירת רזי תורה לחיצונים'). כמו כן, יש עוד שני סוגים של פגמים. הראשון הוא השפעה בלי מקבל, והשני הוא העדר השפעה.

לצדיק יש שתי מעלות עליונות שמזכות אותו להשפיע שפע נכון וראוי. בקצרה נאמר, שהראשונה היא הכח להתגבר על התשוקות הרבות של ההשפעה ולווסתן, והשניה היא ההקשבה העמוקה אל המושפע, הבנה והתוודעות פנימית אליו ואל צרכיו, שבשל כך הוא יודע לתת לו את אשר הוא זקוק.

מידת היסוד - הויסות הנכון של כוחות הנפש

אם כן, התכונה הראשונה היא השליטה ויכולת הויסות של כל כוחות הנפש, כוחות ההשפעה. כידוע, יש בתוך הנפש הרבה רצונות ומאויים, כמו גם תאוות רוחניות וגשמיות. כל ביטוי בנפש של כח ותשוקה שאינו נמצא במקומו, הוא בחינת פגם במידת היסוד. היסוד, הוא זה שמשפיע בפועל, הוא המנהיג את הכוחות הרבים שבנפש שרוצים להתבטא. הדבר נכון הן בהשפעה לאחרים, והן בהתנהלות האדם עם עצמו ועם כוחותיו. הנפש מלאה בתנועות פנימיות, בתשוקות וברצונות. אנחנו מלאים ברצונות רבים הסותרים זה את זה. רצון ללמוד, להתפלל, ליצור, לדבר, לאכול, לכעוס, לפרוץ וכו' וכו'. אלו כוחות חזקים,

אך לא מסודרים. כוחות תוהו. הצדיק 'ליבו מסור ברשותו' (אסתר רבה י ג). הוא איננו מנהל על ידי התפרצויות של חשקים מזדמנים ותאוות קופצות, גשמיות ואפילו רוחניות. הצדיק יודע ומכיר את כוחותיו, הוא קשוב אליהם, רגיש לצרכיהם, ויודע כיצד לבטא אותם באופן מאיר ומבורך.

לכן, עיקר עניינו של הצדיק הוא האיפוק, כמו שמוזכר אצל יוסף "וַיִּתְאַפֵּק" (בראשית מג לא). כך, בראשית דרכו של יוסף הוא לא התאפק מלספר לאחיו את חלומותיו, להאיר בהן את השגותיו העליונות. אלא שהם לא יכלו להכיל זאת, והדבר יצר משבר. ותיקונו היה במצרים, שהיה צריך להתאפק רבות, ולנווט את ה'מושפעים' ממנו, האחים, בצורה חכמה ומכוונת.

הצדיק נקרא 'שלום'. כך מכונה מידת היסוד. השלום, זה היכולת לחבר את כל הצדדים והכוחות, ולהביא אותם לכלל מהות אחת ושלמות אחת. השלום איננו עוד גוון וכח במציאות. השלום הוא כלי. "כלי מחזיק ברכה" (עיקצין ג יב). שלום זה לקחת הרבה מאוד כוחות, אם זה אנשים, אם זה זרמים, אם זה דעות, ולארגן אותם באופן אחד, אחדותי, לחבר בין כולם בצורה שלמה. שלום זה מלשון 'שלמות', לראות תמונה כוללת ולא רק חלקיות. השלום הוא לא 'עוד כח', הוא לא 'עוד דעה', אלא הוא היכולת לקחת את כל הדעות ולארגן אותן בצורה שלמה. איך אפשר לארגן משהו בצורה שלמה? על ידי נתינת מקום לכל אחד בעיתו ובזמנו. איך אפשר לעשות שלום בין אנשים, בין דעות וגישות? לא על ידי מחיקת גישה אחת, שהרי בכל מה שברא הקב"ה יש אור, יש ניצוץ, הוא לא לבטלה. השלום בא דווקא על ידי זה שאני מצליח להבין איך כולם ביחד בונים תמונה ורחבה יותר מאשר כל אחד לבד. זה עניינו של השלום, כלי מחזיק ברכה. מחזיק את כל עם ישראל, את כל הצדדים והכוחות שבעם ישראל. השלום הוא כח האחדות, כח האהבה, המוקיר ומעריך את הכל, ובשל כך יודע לתת לכל דבר את מקומו. השלום הוא 'כלי' המחזיק את הכל. הוא יוצר 'מקום', חלל, להכיל בתוכו את הכל, כפי שנציין בהמשך.

הגבורה של הצדיק

נתבונן על הדברים בעבודת הנפש. מה היא 'שמירת הברית' לדוגמה? שמירת הברית, נובעת קודם כל מגבורה. דווקא הצדיק, שיש לו כוחות השפעה גדולים, הוא צריך איפוק. מה הגבורה הזו יוצרת, למה היא נועדה? להשפיע במקומות הנכונים, ולא במקומות הלא

נכונים. הצדיק יודע לשמור על כל הכוחות הגדולים ולא לתת להם להתפרץ בצורה של תהו, בצורה של חוסר סדר.

מה זה עוד אומר בתוכנו פנימה מלבד התגברות על תאוות גשמיות? בתוכנו יש משיכות רבות ורצונות רבים, וגם תאוות רוחניות. אני רוצה ללמוד את כל התורה כולה, ואני רוצה לעשות גם הרבה דברים אחרים. כל אחד שמתחיל לחלום חלומות טובים, מוצא בתוכו אלפי דברים שהוא מרגיש חשק אליהם. בחסידות מבואר שכל התשוקות האלו מקורן בכל מגוון הכוחות שבנפש, מכח החסד, הרחמים, הפאר והיצירה, הניצוח, היופי וההוד. התשוקה לתורה באה מתנועת התפארת שבנפש. 'התפארת - זה מתן תורה'. הרצון לעשות חסדים - מהחסד. צדרי ההגשמה במציאות - מהמקום של היופי וההוד שבנפש, וכן הלאה... יש בתוכנו פנימה אוצרות אור רבים. היכולת להתמקד בעשייה הנכונה ובזמן הנכון ולדחות דברים אחרים כי 'זה מה שצריך לעשות עכשיו', זה כוחו של הצדיק. הצדיק הוא אומן ההתמקדות. "צדיק חונן ונותן" (תהילים לו כא) - לצדיק יש אוצרות, ליוסף יש הרבה אוצרות של בר, של תבואה ומזון, והוא יודע לראות את כל הצרכים והאנשים, ולווסת בצורה נכונה את ההשפעה. היכולת לכך נובעת גם מארגון נכון של כל השפע על גווניו וסוגיו, וגם מהתאמה לעולם.

ההתאמה אל העולם מתבטאת גם בלהגיד דברים בזמן הנכון. 'אל תנחמנו בזמן שמתו מוטל לפניו'. זה מה שמכונה 'טקט'. תהיה קשור אל השטח. אתה רואה אדם עומד בלווייה לא עלינו ומתו מוטל לפניו, ואתה מתחיל לצטט לו מאורות הקודש ש'המוות הוא חזיון שוא, טומאתו היא שיקרו', ומזכיר לו 'שיתשחק ליום אחרון', 'יום המות מיום הולדו'... הוא יושב וכוכה ואתה מנחם אותו בגבתי מרומים...

"צמאה לך נפשי"

צריך לחדד את הדברים. הצדיק הוא לא רק 'אמרגן' טוב. בשביל להיות אדם שליבו מסור ברשותו צריך כמה וכמה מעלות עליונות ביותר. זו לא מלאכה פשוטה. מאיפה בא הכח לארגן? למה זה קשור לצדיק? מאיפה באים הכוחות להתגבר על היצר, על התאוות, גם הרוחניות? התשובה לדבר היא, שכל זה מגיע מהצימאון לה'. הרב אומר במידות הראיה שהצדיק הוא מי שיש לו צימאון גדול לה'. אדם שיש בו צמאון לה', חיבור עמוק ואמיתי לה', חיפוש אחרי ה' יתברך. כך כותב הרב (מידות הראיה, צדקות):

"הצדקות היסודית של צדיק יסוד עולם היא התביעה הא-להית התדירה שברוהו, להיות קשור, בכל חפצו, שכלו, רצונו והרגשתו, לקונו, לצור כל העולמים, מקור חיי כל החיים והיות כל ההיות".

ראשית כל, עוצמת הצימאון לה' היא כח אדיר שבאדירים שממנו באה הגבורה והיכולת לשלוט על הרחפים שבנפש ולנווטם נכונה. כך, היכולת להתמודד עם פגם הברית, יצרא דעריות, שהוא תאוה חזקה מאוד בנפש, היא מפני שיש בתוך הנפש כח שיותר חזק ממנו. הכח הזה הוא התשוקה לה'. "וְעַמְךָ כָּלֶם צְדִיקִים" (ישעיה ס כא), בכלום יש צימאון חזק לה' ומכוחו מתמודדים עם הכח הבלתי מרוסן הזה. והצדיק הגדול, שבכל עת מלא בצימאון זה, הוא המצליח לשלוט לחלוטין על יצר זה. הצדיק הוא 'מאן דנטיר ברית' (וזהר נש ב). האש של הרבקות בה' היא בחינת 'אש אוכלת את כל האשין', ומנצחת את היצר הזה, המשול לאש.

הדיוק והיכולת להכריע לשם שמים

כמו כן, הצימאון לה' הוא זה שמאפשר לנווט נכון בין כל הרצונות הסותרים. בנפש קיימים רצונות רבים. אצל רוב העולם הרצונות הללו מתנגשים זה בזה וסותרים זה את זה. זאת מפני שכל אחת 'יוצא' ממקום אחר, כענפים שונים של עצים שונים. לעומת זאת, הצדיק, האוהב את ה' בכל ליבו וצמא לו בכל מאודו, הגיע לדרגה עליונה כל כך, עד שאין לו אלא רצון אחד בתוך הנפש, רצון לאביו שבשמים. הצדיק הוא כמו תמר, שאין בו סבך של ענפים ועלים. "צְדִיק כְּתָמֵר יִפְרָח", 'מה תמר זה אין לו אלא לב אחד' (תנחומא במדבר טו) כך הצדיק אין לו אלא רצון אחד לאביו שבשמים. הצדיק הגיע לדרגה עמוקה כל כך עד שחיבר את כל רצונותיו כולם, בכל תחומי החיים, אל מקורם האמיתי, לשם שמים. "ויהיו כל מעשיך לשם שמים" (אבות ב יב). הוא היודע את ה' בכל דרכיו ומעשיו. "כי השאיפה לקרבת א-להים ברום עוזה רק היא הנה היסוד המרכזי לכל הנטיות, התשוקות והשאיפות של הנפש... הן כולן נובעות ממנה ושבות אליה" (מאמרי הראיה עמ' 33).¹ לכן, אין

¹ ורמזו שם הרב למידת היסוד. ועוד בעניין זה כותב הרב: "יבא האדם לידי הכרה עמוקה במהות רצונו, בעומק החיים שלו, בדרך שישגובו וקדושתו, ובנוראותה של הסכנה האורבת לו, כשיטה מהמסילה. והרצון, במלא המוכן, איננו הרצון המפורט, על איזה דבר מעשה ועניין מיוחד, אלא הרצון הכללי, הסכמת החיים, הנובעת מעצם מהות החיים, הצומת, ששם מתקשר הכל, כל החזיונות, הרעיונות, החפצים והדמיונות" אורות הקודש ג עמ' נט.

לו סתירה בין רצון לרצון. שכן הכוונה הפנימית לשם שמים והתבערה העמוקה לה', פיתחה בו את החוש המדויק להכריע איזה רצון מבין הרצונות שעלו הוא המתאים והראוי עכשיו, והוא המכוון כעת לרצון ה'. כך היא המידה, הרבה דברים טובים קיימים בעולם. אך רצון ה' הוא מכיל שתי בחינות – גם רצון טוב וגם ביטוי במקומו. דבר טוב שאינו במקומו איננו מכוון לרצון ה'. הדרגה האדירה להיות מכוון לרצון ה' באמת, – מביאה אל היכולת להכריע במדויק בין הרצונות הסותרים שבנפש. ועל זה נאמר "וְכָל אֲשֶׁר הוּא עֲשֵׂה ה' מִצְלִיחַ בְּיָדוֹ" (בראשית לט ג), "וְהָ עֲמוֹ – שֶׁהִלְכָה כְּמוֹתוֹ בְּכָל מְקוֹם" (סנהדרין צג ב).

להסתכל על האור ולא על הלבושים

הצימאון לה', הוא מזכך את האדם, מטהר אותו, ומכוון אותו 'לשמה'. הוא המפתח 'חוש ריח', "וְהָרִיחוּ בְּיָרֵאת ה'" (ישעיה יא ג), למצוא את הטוב והאמת שבכל דבר. מכח הצימאון לה' וכוונת הלב לשם שמים, מסתכל הצדיק על הפנימיות של כל דבר ולא על החיצוניות. לכן הוא אינו מתקבע בדפוס מסוים, הרגל מסוים ותבניות חשיבה מסוימות, ואינו מזלזל בדברים אחרים. הוא לא מתפעל מה'לבושים', אלא מה'אורות' ומהתוכן שקיים בפנים. כי יש לו חוש. בכל מקום שה' נמצא הוא פוגש ורואה אותו. הוא יודע לא לזלזל בשום דבר. "מי שחושב בענייני הא-להות בטהרתם איננו יכול לשנוא ולבוות שום יצירה ושום כשרון שבעולם" (אורות הקודש ג שכו). ודווקא בגלל שהוא יודע למצוא את הנקודה הפנימית בכל דבר, הוא יודע ממילא איך למצוא את המקום לכל דבר, ולמצוא את הפרופורציות הנכונות עבורו.

'שיקול הדעת' - הפנימיות של מידת הצדיק

מביאים בחסידות בשם הזוהר, שהתוהו נגרם כתוצאה מכך שלא היה 'מתקלא' (זוהר ב קעו ב). מה זה 'מתקלא'? מתקלא בארמית פירושו משקל. משקל זה מאזניים, זה היכולת ליצור איזון בין כוחות. לקחת שני ערכים ולעשות איזון ביניהם. מתקלא, הוא מה שמייחד את עולם התיקון מעולם התוהו. הוא ההרמוניה של כל הכוחות. יסוד ההרמוניה הוא האיזון בין הכוחות, אלא שכאן גנוז יסוד עמוק מאוד. בכף המאזניים אנו שמים את כל המרכיבים השונים – רצונות, כוחות, אנשים, משימות וכו'. אך ממה בנויות המאזניים עצמם? מיהו המתקלא בעצמו? זוהי שאלה עמוקה מאוד. שכן 'סולם הערכים' לפיו נקבעים סדרי העדיפויות, משתנה מאוד בהתאם לסידור הערכים בו. מהו הציר המרכזי שעליו בנויים כל הערכים כולם?

המתקלא האמיתי הוא היסוד, שהוא עצם התשוקה והצימאון לה' יתברך. סולם הערכים צריך להיקבע על בסיס צימאון לה'. הוא אמת המידה שבה מודדים את כל יתר הדברים. "ויהיו כל מעשיך לשם שמים". כוונת לשם שמים היא הפלס האמיתי המעריך את הכל. זהו העניין של 'שיקול הדעת', המשקל. הדעת, היא הפנימיות של המידות, והיא למעשה קשורה באופן מוחלט אל היסוד, מידת הצדקות. בלי דעת – הכל הוא תוהו, "גם בלא דעת נפש לא טוב" (משלי יט ב), הכל מתבטא באופן שאינו טוב. "ויבא א-להים כי טוב" (בראשית א י), בתיקון שלם, הוא על ידי הדעת, המתבטא על ידי הצדיק, "שפתי צדיק ידעון רצון" (משלי י לב).

יסוד כל עבודת ה' - סולם הערכים הפנימי

סולם הערכים הפנימי, במעמקי הנפש, הוא הקובע את כל עבודת ה'. הוא נקודת היסוד שעליו נבנה הכל. יש אנשים שסולם הערכים שלהם בנוי בצורה שונה, בראש הפירמידה נמצא החשק להיות 'ראש ישיבה', או 'מקובל א-להי', ולהבדיל אלף אלפי הבדלות – להיות 'עשיר' או 'מכובד'. ממילא, אוטומטית, סולם הערכים נאמד בהתאם למה שניצב בראש הפירמידה. כשהלמדנות עומדת בראש הפירמידה אז המשקל ייטה באופן לא מחושב לכיוון הגמרא, וממילא ההכרעה וההשקעה שתינתן לגמרא בעיון תהיה על חשבון המקום של התפילה, של טהרת לב ושל הישרת המידות. זה לא מאוזן. איזון זה דבר שדורש עבודה רבה מאוד. אפשר שהאיזון הוא עיקר עבודת האדם. "כי אם בואת יתהלל המתהלל השכל ידע אותי" (ירמיה ט כג). להיות יודע את ה', להיות במצב שאך ורק הדבקות בה' היא תהיה הדעת הפנימית השוקלת את כל ההחלטות וההתלבטויות.

סולם הערכים האמיתי הוא צימאון לה' וכוונה אמיתית לשם שמים. כאשר סולם הערכים מוטבע עמוק בלב, הכל נכנס אליו: התורה, התפילה, המצוות, דרך ארץ וכו'. במצב זה הכח המעריך מכון נכון, הוא מעריך נכון את הדברים. הוא יודע להעריך לימוד, אך יותר מזה, את הטהרה ואת ה'לשמה' שבלמוד, וממילא הלימוד המתפתח בנפש איננו סותר את התפילה, את יראת השמים, את הדקדוק במצוות, ואת המצוות שבין אדם לחברו. לפעמים אפילו הלימוד שלא לשמה יכול לבא מתוך צימאון זה. כי הוא מכיר שעדיין לא התנקה מסיגים, והיות שהתורה חשובה גם שלא לשמה, אזי הוא לומר שלא לשמה ומתפלל שהלימוד יביאו ללימוד לשמה.

פיתוח כח אחד באופן שגורם לסתירה לכח אחר הוא מפני שפיתוחו לא בא מתוך כוונה טהורה לגמרי. האדם אחוז עדיין בחיצוניות, ב'לבושים', ובחיצוניות יש סתירה בין דבר לדבר. כך אפשר למצוא למדנות גדולה שהביאה ליובש בתפילה, וכן אווירה של שמחה שהביאה 'לזרקנות' ולחוסר רגישות ודרך ארץ. הצימאון לה, הוא נשמת הכל ושורש הכל. "וטהר לבנו לעבדך באמת".

עולם התיקון התחיל מה'מתקלא', משקל היוצר איזון בין הכוחות. היכולת לעשות איזון בין כוחות מתחילה מסולם ערכים, שעל פיו עושים איזון. מה גורם לך להכריע איזה ערך אתה מעדיף, וכמה להשקיע בכל אחד? סולם הערכים. מהו סולם הערכים שלך? מהו הדבר היקר והגדול ביותר שלך, ערך כל הערכים, שאתה מניח אותו על בסיס הסולם הזה, ובאמצעותו אתה אומר שזה גדול מזה, וזה צריך לקבל מקום יותר מזה? זו שאלת השאלות.

הגורמים החבויים הבונים את שיקול הדעת

לכל אחד יש 'משקל' פנימי, אלא שהוא חבוי עמוק בתוך הנפש. דרך טובה לזהות את סולם הערכים כדי לשכללו ולתקנו, שהיא גם דרך טובה לבנות את סולם הערכים בצורה נכונה, היא על ידי הזיהוי של הרמויות הנערצות שקיימות בתוך הנפש. איזו דמות נמצאת אצלך בנפש, והיא משפיעה עליך? הרמויות שבתוך הנפש משפיעות הרבה מאוד בתת המודע על כל סולם הערכים. זה דבר עמוק מאוד. הרמויות המוערצות עלינו נמצאות במעמקי הנפש שלנו כל הזמן, ומהן אנו חוצבים את התחושה הטבעית הזאת של 'זה נכון יותר וזה פחות', ומהם אנחנו מגיעים להחלטות עד הפרטים ופרטי הפרטים. הנפש מדמיינת אותם באופן אינסטינקטיבי ולא מודע, כמי ששואל את דעתם בעניין. אלא, שפעמים רבות, על אף שהרמויות הן טובות וגדולות, התלמיד לא עמד על דעת רבו, כך שטועה רבות 'בניחוש הפנימי' הזה, מה נכון ומה לא.

בנוסף לזאת, הרבה מסולם הערכים מוטה מכח מידות לא טובות ונורמות חברתיות שליליות. לכן, מלאכה רבה ועמוקה היא מלאכת בניית הדעת הפנימית, האור שמשקה את כל הכוחות הנפש, כמים שמשקים את האילן מן הנביעה הפנימית.

הצדיק - הלב המכיל את הכל

הנקודה השניה המאפשרת השפעה ראויה היא ההתוודעות העמוקה אל המושפע. המשפיע צריך 'לצאת מעצמו' כדי להכיר לעומק את מי שעומד מולו, ורק כך יוכל להשפיע עליו באמת. למעשה היכולת הזאת של הצדיק היא יכולת ההקשבה, שבאמצעותה

העניין היא מתאפשרת רק לאחר שהאדם שלם עם עצמו ועם כוחותיו. כל עוד הכוחות גועשים בו ואינם מסודרים, אין את הפנאי הנפשי להיות קשוב לאחרים, כי כל תנועתו היא כלפי מציאת הנחת והמקום האישי של עצמו.

כמו שאמרנו, הצדיק הוא השלום. "כלי מחזיק ברכה". השלום הוא הכלי שיכול להכיל בתוכו את כל העולם כולו. רבי נחמן אומר שעיקר עניינו של הצדיק הוא הלב, שהוא למעשה היכולת להכיל אנשים. הצדיק יכול להכיל, לקבל כל אחד ולמצוא לו מקום בלבבו, ולמעשה לתת לו כך מקום. אדם מרגיש מעורבב, מבלבל, מלא סתירות פנימיות, מלא בעיות, אין לו נחת, אין לו מקום, והוא בא אל הצדיק. הצדיק נותן לו מקום. כיצד? בזה שהוא מפנה את ליבו אליו, מקשיב לו, מכיל אותו, נותן בו אמון. הצדיק האמיתי לא בא לאדם ואומר לו 'תמחק את כל המחשבות שלך, ועתה אמלא אותך במחשבות שלי'. הצדיק יודע להצמיח כל אחד ואחד, דווקא בגלל שהוא מכין בליבו מקום לכולם. הלב קשור לתכונת ההקשבה. לב זה אהבה. כשאדם אוהב משהו, אז בראש ובראשונה הוא רוצה להיות קשור אליו, הוא רוצה לפנות את עצמו אליו.

"תכין לבם, תקשיב..."

בכלל, עבודה על מידת ההקשבה היא תכונה חשובה מאוד. זה נראה פשוט, אך להצליח להיות אדם מקשיב אמיתי, זו עבודה קשה מאוד. להצליח להקשיב באמת לאדם אחר - זו עבודה עמוקה, כי הקשבה היא לא רק הטית האוזן לדברי השני, אלא היא מצב שבו אני מפנה את הלב ואת נקודת ההתעניינות שלי אל זולתי. האכפתיות שלי מופנה אליך, ואני וקשור אליך כל כך עד שאני מזניח לגמרי את כל העניינים שלי, ומוצא את כל כולי מרוכז לגמרי בך. "כל מעייני בך". קודם כל בך כאדם, בך כאישיות. ממילא בך כחלק מהבעיות שלך והמורכבות שלך.

ישנם צדיקים מיוחדים שכשאתה מדבר איתם, אתה מרגיש שאתה בן יחיד שלהם, שברגע זה הם באו לעולם רק בשבילך, שאין להם כלום בעולם חוץ ממך.

להיות מקשיב זה להיות אדם שמצליח קודם כל להתרוקן, לפנות את כל חדרי הלב מהעניינים שמעסיקים אותו, ולרכז אותם למה שמעסיק את האחר. אחר כך האוזן, כידוע, האוזניים והלב קשורים זה לזה. האוזן קשורה לכינת הלב. האוזן היא כינת הלב, לכן צורת האוזן היא כמו רחם המכיל בתוכו עובר במעי אמו. זוהי מידת הבינה, "כִּי אִם לְבִינָה תִקְרָא"

(משלי ב ג). היא תכונת ההקשבה, היודעת להכיל בתוכה ועל ידי כך ליצור מקום חם ונעים לצמיחה.

אנחנו אינטנסיביים מאוד בפעילות שלנו. אנחנו חושבים כל הזמן מחשבות, הראש שלנו רץ כל הזמן, וזה מפריע ליכולת שלנו להקשיב. כמו כן, אנחנו עדיין מחפשים את עצמנו. כל עוד לא מצאנו את עצמנו, את מקומנו, לא נצליח באמת למצוא בתוכנו מקום לזולתנו. ההקשבה, שנותנת מקום לזולת, צריכה הרבה נינוחות ושלמות של האדם עם עצמו. בבחינה מסוימת מידת התמימות, שהיא מציאת האדם את מקומו, כפי שמוכא במאמר הבא, היא המאפשרת את ההקשבה. אפשר לדמות את החיים לתלמיד שרוצה לשאול שאלה והוא 'על קוצים'. הראש שלו שקוע כל כך באינטנסיביות סביב הלחץ לשאול את השאלה, שהוא כלל אינו מקשיב. נשאל את עצמנו - האם בשיח עם בני אדם, הראש שלנו מרוכז בלשמוע באמת את השני, או כמה אנחנו הולכים להגיד כשהוא יסיים? האם בתפילה, אנחנו מקשיבים למילות התפילה או הראש שלנו 'מדבר' בלי סוף, אין סוף מחשבות? הצדיקים הם בעלי התפילה, שיודעים להקשיב לה, ולהקשיב לה' יתברך שמדבר 'בלחש', בתוך תוכה של התפילה, ובתוך תוכם של רגשות הקודש וכיסופי הרעותא דליבא שבקרבנו.

אפשר לומר ששורש הבעיות בזוגיות זה חוסר ההקשבה, חוסר התקשורת. כידוע, הברית היא קשר. ומידת היסוד, מידת הברית, היא הקשר בין איש ואישה. אלא שמידת היסוד קיימת גם בנפש ובתכונות עומק של האישיות, ואחד הביטויים המרכזיים שלה זה בתקשורת ההדרית המתוקנת, שגולת הכותרת שלה היא ההקשבה.

להקשיב או ליעץ?

אנחנו ניתן הרבה יותר לאדם אם באמת נקשיב לו, מאשר אם נייעץ לו עצות מיידיות. לפני שאנחנו באים עם כל מיני פתרונות שיש לנו, בואו נקשיב. בא אלינו חבר ורוצה לספר כמה הוא מדוכא, הוא אומר לנו איזו מילה, סוף סוף הוא נפתח למישהו, הדבר שהכי ידכא אותו הוא שנעצור אותו באמצע ונאמר לו מיד 'אני ממש מכיר את הבעיה שלך, לפני כמה ימים קרה לי אותו דבר, ככה וככה היה...'. הרי מספיק לו הבעיות שלו, הוא לא צריך לשמוע גם את מה שעבר עלינו. הוא לא צריך לשמוע שגם לך זה קרה כדי שידע שזה נכון ומתסכל. הוא מספיק 'מבואס' מזה. עתה הוא צריך שאתה תשמע אותו מתבטא. חוץ מזה, גם אל תגיד לו מיד: 'הבנתי, בסדר, ניתן לך עצה'. תקשיב לו.

מי שמקשיב לשני, הוא נהיה בבחינת 'אמא שלו', הוא הופך את השני ל'עובר', ונותן לו מקום בתוכו. כשאתה נותן למישהו עצה, אתה בבחינת 'אור פנימי', שרוצה להיכנס לתוך מישהו. אך כשאתה מקשיב למישהו, אתה מכניס אותו אליך, אתה מקיף אותו בחום, עוטף אותו באמון ובאהבה, נותן לגיטימציה, השתתפות, שותפות. זו הענקה עמוקה הרבה יותר מאשר זה שאתה מנסה להכניס בתוכו דברים. זו יכולת ההקשבה.

אדם מקשיב הוא אדם אהוב מאוד. אלו הם הצדיקים, שנקראו כלשון המשנה 'חברים', כי כולם אוהבים אותם. הם מבשרים לעולם שאפשר לעשות חברה מתוקנת ומאירה. הם המביאים נחת בין אדם לחברו, מתוך האמון העמוק שהם רוחשים לסביבה ומשדרים לכל עבר. הם הבשורה של העולם המתקן, עולם של אהבה, של כבוד והרמוניה. עולם שיש בו מקום לעוצמות, לצבעים שונים ולכוחות הפוכים. שכן כולם מוצאים את מקומם בתוך המרחב הגדול, החלל מלא האמון, האור והעושר.

נח - הנינוחות להקשיב, להכיל ולתת מקום

מי יכול להקשיב באמת? נח. לנח בעצמו יש יציבות ומנוחה. "צדיק תמים". זו הנחת של נח. לכן הוא הצליח להכניס את כולם לתיבה. התיבה היא הבית שלו, ולכולם היה מקום בתיבה, בתוך ליבו. לכן הוא יכול היה להיות היסוד למציאות, כי לכל דבר בעולם היה מקום אצלו, הוא לא דחה אף אחד. זה מנהיג אמיתי. מנהיג אמיתי הוא לא דווקא מישהו שיש לו עצות לכל אחד. אפשר שיש לו עצות לכל אחד אך זה הדבר השולי. למנהיג אמיתי - כל אחד מרגיש שהוא קשור, שהוא מעניק לו אמון וכוחות. אצל רבי נחמן, הצדיק הוא בחינת 'גנן'. הגנן מעניק לצמחים מים, מינרלים, שמש, ובנמשל הכוונה לנתינת אהבה, חום, הקשבה, אמון, אכפתיות. כל אלו הן עמדות נפשיות פסיביות כביכול. אלו הן עמדות שמקבלות אותך בתוכי - אני מקבל אותך, אני נותן לך בי מקום בזה שאני אוהב אותך, בזה שאני מאמין בך, בזה שאני רוצה בהצלחה שלך, בזה שאני מתפלל עליך. זה דבר שהוא גדול גדול, לעילא לעילא.

מי שעדיין מחפש את עצמו, לא יכול להיות פנוי להקשיב למישהו אחר. כל דבר שרואה - מיד זה קשור אליו, משליך עליו, מיד הוא צריך להסיק רווחים ממה שקורה מסביבו. גם כשמישהו בא אליו ואמר לו משהו, מיד הוא צריך להגיב, לומר מה הוא מרגיש. זאת מפני שהוא עדין לא בשל. לא מצא את מקומו. מי שיש לו יציבות בתוכו פנימה, הצדיק, הוא מבוסס עם העצמיות שלו, והוא יכול לפנות את ליבו לאחרים באמת.

מבחינה מסוימת, זו עבודה גבוהה יותר מעבודה של אהבה. זה לא רק אהבה. יכול להיות שאני אוהב משהו, אך עדיין אני לא מצליח להיות קשור אליו. נכון שהאהבה, היא זו שמאפשרת לי לגייס את הכוחות כדי להתאמץ ולהקשיב, אך להיות אדם מקשיב באמת, היא תכונה שקיימת עוד לפני שבא משהו לשפוך את ליבו. עצם המודעות, 'להיות אדם מקשיב', עצם ההבנה שזה תהליך פנימי עמוק בתוכנו, זה כבר נותן לנו 'משב רוח' מהמדרגה הזו, מהדרמות הזו, זה משפיע עלינו קצת להתקרב ולרצות להיות אנשים כאלה, להיות סביבה כזאת. סביבה וחברה שיש בה את ה'נחת', סביבה מאפשרת, אוהבת ומחבבת. ובכלל מאתיים מנה, ממילא נהיה יותר רגישים, יותר אדיבים ונעימים זה לזה.

אם כן, נח היה "צדיק תמים". דיברנו על תכונת הצדקות משני הפנים שלה – היכולת לתת איזון בין הכוחות, כוחות התוהו הגועשים, והיכולת ליצור מקום, המכיל בתוכו את המציאות. במאמר הבא נוסיף ב"ה לדבר בעניין התמימות. "וְנָחַ מְצָא חֵן" (בראשית ו ח). בתורה א בליקוטי מוהר"ן רבי נחמן מדבר על החיבור של האות 'ח' והאות 'ך', ומדבריו עולה שהאות 'ח' קשורה ליכולת הראשונה, של חיבור אמיתי לכוחות ההשפעה, והאות 'ך' קשורה אל יכולת ההכלה ויצירת המקום, רק על ידי כך נוצר ה'חן'.

דווקא נח, שהיה צדיק תמים, הוא שהיה יכול ליצור תיבה, תיבה שתכיל בתוכה את כל העולם, שתיצור אווירה של שלום, הקשבה, חיבור ואיזון. תיבה שהיא התנוצצות התיקון, בתוך מבול התוהו. שנזכה להיות צדיקים ותמימים, מלאי חן, הקשבה ונחת, אמן.